

tiszatáj

69. ÉVFOLYAM

”

Dagmar Nick
Friederike Mayröcker
Petőcz András
Pollágh Péter
Schein Gábor
Yiannis Zelianaios
versei

Csobánka Zsuzsa Emese
Oliver Friggieri
prózája

Beszélgetés Konrád Györggyel

Claude Lanzmann esszéje

Kim Bogook
Kelemen Zoltán
Torma Katalin
tanulmánya

Ludwig Goes Pop + The East
Side Story

Háy János Vörösmartyról

11
2015. november

”

Tartalom

LXIX. évfolyam, 11. szám / 2015. november

PETŐCZ ANDRÁS	A bolond nő; Az öregember a lépcsőházban; A brüsszeli nő	3
CSOBÁNKA ZSUZSA EMESE	Megérinteni egy nőt (részlet)	6
ZSUPONYÓ GÁBOR	Mielőtt valaki kérdezné	12
SCHEIN GÁBOR	Együtt lesz; Máshol	14
BÁGER GUSZTÁV	Álmok, szobák, nappalok; Andante; Inga (Michel Butor variációk); Táncoló székek	15
OLIVER FRIGGIERI	Boldog vagyok, mondta a pap (Fordította: <i>Boda Magdolna</i>)	18
YIANNIS ZELIANAIOS	A művészet gyűlöl minket mind; Kimosott Maria (<i>Lengyel Zoltán</i> fordításai)	25
DAGMAR NICK	Fényhidak (Hagyaték; Alteregó; Testvérek között; Megtalált jegyzőkönyv; Kivárni; Tinnitus; Idegcsillapító álmok; Bizonyítékok) (Fordította: <i>Schiff Júlia</i>)	29
FRIEDERIKE MAYRÖCKER	Ugyanolyan; Jannis Ritsos több versének olvasása után; fák alatt könnyes holnap; Alpesi nyelv. Rohrmoos; Franz Josef Czerni-portré; mire van szükséged (Fordította: <i>Schiff Júlia</i>)	33
DARÁNYI SÁNDOR	Függő; Boldog Orpheusz; A kígyó torkában	36
CSÁSZÁR LÁSZLÓ	talponálló; andika; feketeszem fullszerviz (röpkermánc)	38
POLLÁGH PÉTER	Kopó maci	43
A magyar forradalom nem durrogatás és vér (Rácz Lajos beszélgetése Konrád Györggyel)		45
CLAUDE LANZMANN	Patagóniai nyúl (részlet) (Förköli Gábor fordítása)	60
SIMIN BEHBAHÂNI	A ghazal feltámadása (Részletek a <i>Feltámadás</i> című kötet első kiadásának előszavából)	69

TORMA KATALIN	A ghazal élt, meghalt és feltámadt (Simin Behbahâni költészetéről)	71
KIM BOGOOK	A si-dzso és a haiku	81
KELEMEN ZOLTÁN	„Üss a kölkre!” (Terror és esztétika kapcsolata Takami Kósun Battle Royale című művében)	86

mérlegen

SZERBHORVÁTH GYÖRGY	Egy újabb elveszett negyedévszázad, avagy három lány nyomában, akik szintén eltűntek a forgatagban (Schein Gábor: Esernyők a Kossuth téren)	98
KOVÁCS FLÓRA	Florian-kommentárok (Filip és Matei Florian Kölyök utca című kötetéről)	102
KATONA ESZTER	García Lorca New York-i és havannai hónapjai (Christopher Maurer, Andrew A. Anderson: Federico García Lorca en Nueva York y La Habana: Cartas y recuerdos)	104
GILBERT EDIT	A szörnyeteg ágya és a történelem (Sofi Oksanen: Mikor eltűntek a galambok)	109
REGÉCZI ILDIKÓ	A dialógus változatai (Gilbert Edit: Az együttérzés irodalmi és vonzatai)	112
KOVÁCS ESZTER	Általános ígézet. Egy tanulságos helyzetkép (Emmanuelle Pireyre: Féerie générale)	115

Ludwig Goes Pop + The East Side Story

DEÁK CSILLAG	A magas kultúra trónfosztása	119
KÖLÜS LAJOS	A luxus szabadsága	122

ILLUSZTRÁCIÓK	Válogatás a <i>Ludwig Goes Pop + The East Side Story</i> című csoportos kiállítás anyagából a címlapon, a 11., 17., 24., 28., 44., 70., 114., 128. oldalon és a hátsó borítón.	
---------------	--	--

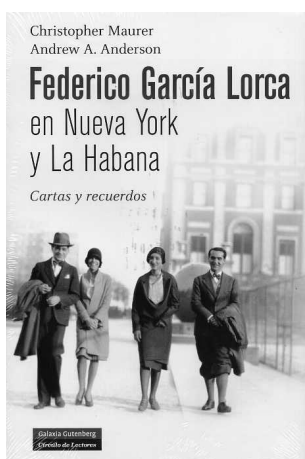
Diákmelléklet

HÁY JÁNOS	Lebegő rémalak (Vörösmarty Mihály)	
-----------	------------------------------------	--

KATONA ESZTER

García Lorca New York-i és havannai hónapjai

CHRISTOPHER MAURER, ANDREW A. ANDERSON:
FEDERICO GARCÍA LORCA EN NUEVA YORK
Y LA HABANA: CARTAS Y RECUERDOS
[Federico García Lorca New Yorkban és Havannában:
levelek és emlékek]

**Galaxia Gutenberg / Círculo
de Lectores
Barcelona, 2013
382 oldal**

A 2013-as év tavaszának könyvújdonsága volt García Lorca *Poeta en Nueva York* (A költő New Yorkban) korszakalkotó verseskötetének teljes, eredeti formában való kiadása. A kézirat kalandos sorsáról, a könyv első kiadása (1940) körüli nehézségekről, és az Andrew A. Anderson gondozásában napvilágot látó 2013-as, eddigi ismereteink szerint utolsónak tekinthető változat publikálásig tartó kutatás érdekességeiről már beszámoltunk (*Tiszatáj*, 2015. január). A García Lorca-rajongók számára 2013 ősze is tartogatott egy olyan újdonságot, mely tematikájában szintén a granadai költő-drámaíró amerikai útjához kapcsolódik közvetlenül. Ahogy a monográfia címe is elárulja, az andalúz művész kilenc hónapos New York-i, és három hónapos kubai tartózkodásának (1929–1930) részleteibe kapunk betekintést a levelek és az emlékek tükrében. Az amerikai nagyváros ihlette versciklus újrakiadásához hasonlóan a kötet ez alkalommal is a Galaxia Gutenberg kiadónál, két neves hispanista és Lorca-kutató, Christopher Maurer és a már említett Andrew A. Anderson neve alatt jelent meg.

A kötet szerkezetileg két részre tagolódik. Az első, közel százharminc oldal azokat a leveleket gyűjti egybe, melyek García Lorca amerikai tartózkodása alatt születtek. A korábbi levélgyűjteményektől (a legteljesebb: *Epistolario completo*, Madrid: Cátedra, 1997., melyet szintén Maurer és Anderson állított össze) eltérően jelen kötet újdonsága, hogy nemcsak a 31 éves költő által írt leveleket, hanem az azokra érkezett válaszokat is, pontosabban azok közül néhányat tartalmaz. Természetesen ezek nem mindegyike állt a kutatók rendelkezésére, hiszen jó pár értékes dokumentum elveszett az el-

múlt több mint nyolc évtizedben, azonban a most először publikált válaszokkal szépen sikerült kiegészíteni az eddig csak egyoldalúan, leginkább a költő oldaláról megismert levelezést.

A kronológiai rendben egybefűzött hatvan levél leggazdagabb anyagát a költő és a családja közötti üzenetváltások teszik ki. Ezek nagy részét – szám szerint huszonegy Lorca által írt levelet – az *Epistolario completo* már tartalmazta, azonban a szülőktől, Vicenta Lorcától és Federico Garcíától érkezett hét válaszlevél teljes egészében itt kerül először együtt bemutatásra. Lorca beszámolóiban gazdag leírást ad a városról, a nyüzsgő társadalmi életéről és az angol nyelvvel való szakadatlan küzdelméről. Kitörő lelkesedéssel ír a hatalmas, rettenetes, de mégis költői felhőkarcolókról, a szünet nélkül villódzó fényreklámokról, a Wall Streetről – a tőzsde összeomlásáról –, a Broadwayről, vagy éppen Harlemről és Coney Islandről. Leírásai ambivalenciával telítettek: csodálja, de egyben gyűlöli és megveti a szeme elé táruló elgépiesedett, embertelen, reszkető Babilóniát. Szinte felfoghatatlan volt számára a hatalmas metropolisz faji és kulturális sokfélesége, vallási toleranciája. Korán megtalálta a hasonlóságot a négerek és az andalúz cigányok között nemcsak a két csoportot jellemző és hasonlóknak mondható szociális peremlét vonatkozásában, hanem zenéjük hasonló vonásaiban is. García Lorca gyakran mellékelte leveleihez róla szóló híreket és fényképeket közlő újságkivágásokat is. Érdekes, hogy saját érzelmeiről, lelkiállapotáról szüleinek kizárólag csak pozitívan nyilatkozik, annak ellenére, hogy milyen mély érzelmi és művészi válságban, és szinte öngyilkossághoz közeli depresszióban vett búcsút hazájától 1929 júniusában. Maurer és Anderson a prologusban ki is emeli ezt az öncenzúrát, amit Lorca a családjának írt leveleiben szándékosan gyakorolt, minden bizonnyal azért, hogy ne keserítse el a felnőtt fiáért örökre aggódó édesanyját. A költő ekkor született versei, illetve néhány barátjának írt őszinte levelei azonban már nem szépítik a valóságot: az egyedüllét, a boldogtalanság, az elveszett gyermekkor és ártatlanság miatti szomorúság, a költői hang keresése és a nemi identitásból adódó bizonytalanság együttesen gyötörték ekkor Federico lelkét.

A szülők válaszai – Vicenta Lorca szignálta hét fennmaradt levél – azt az anya-gyermek kapcsolatot támasztják alá, melyet a Lorca-életrajzokból eddig is ismerhettünk. Az ötvenkilenc éves asszony folyamatosan bátorítja nagyobbik fiát és buzdítja, hogy használjon ki minden lehetőséget, tanulja szorgalmasan az angol nyelvet, és hogy dolgozzon keményen. Az idősödő anya aggódása elsőszülöttje iránt érthető, hiszen a harminckettedik életévébe lépő fiának még mindig nem volt állandó jövedelme, és a szülők a költészetet egyáltalán nem tartották egzisztenciális biztonságot nyújtó foglalkozásnak. Ugyan a szülők félelme az 1928-ban átütő sikert aratott *Romancero gitano* [Cigányrománcok] kötet után némileg enyhült, a levelekből mégis jól érződik, hogy Vicenta Lorca továbbra is aggódott az anyagilag saját lábra állni képtelen Federico jövője miatt. A költő szinte minden levelében megemlíti, hogy a szülei ne feledkezzenek meg a havi száz dollár küldéséről, sőt, olykor extra költségekre hivatkozva – színházjegyek, új ruhák vásárlása –, több pénzt is kért otthonról.

Az amerikai tartózkodás alatti családi események közül említést érdemel García Lorca húgának, Conchának az eljegyzése, majd esküvője Manuel Fernández Montesinossal (Granada későbbi szocialista polgármestere, aki Lorcához hasonlóan a polgárháború első áldozatai között szerepelt), melyről a költő szintén édesanyja leveleiből értesült. Az idősebb fiútestvér húga boldogsága miatt érzett örömébe némi szomorúság is vegyült, hiszen Federico nem tudott részt venni az 1929. decemberi eseményen, csupán táviratban gratulálhatott az ifjú párnak, akik barcelonai nászútjukról válaszoltak kedvesen a távolban lévő rokonnak.

A gyűjtemény további része Lorca barátainak, amerikai és spanyol ismerőseinek írt leveleiből és néhány válaszból áll össze. A spanyol barátoknak szóló írások – a madridi chilei nagykövetnek, Carlos Morla Lynchnek három, Melchor Fernández Almagrónak (granadai irodalomkritikus, történész és újságíró) és Rafael Martínez Nadalnak (Lorca közeli barátja, akinek a birtokában volt az *El público* [A közönség] című színmű eredeti, a költő amerikai tartózkodása alatt született kézírata) írt egy-egy levél –, ahogy említettük sokkal árulkodóbbak a költő pillanatnyi hangulatáról, mint a szüleinek írt hosszabb, de lélektanilag rejtőzködő beszámolók. Martínez Nadal leveléhez csatolt *Infancia y muerte* [Gyermekkor és halál] című vers és az egymondatos rövid kommentár – „Hogy tudd, milyen lelkiállapotban vagyok.” (78. oldal) – valóban lerántják a költő álarcát.

Angolszász ismerősei közül többek között a Philip Cummingsszal való levélváltás (19-21. és 32. oldalak) is bekerült a kötetbe. Miután a Columbia Egyetemen véget ért a nyári nyelvtanfolyam, az amerikai barát és családja vendégszeretetét élvezhette Federico a kanadai határ menti Eden Millsben. A Vermont állambeli falut körülölelő festői szépségű táj, és annak szomorkás hangulata igen ösztönzően hatott Lorcára: folyamatosan írt, és szinte biztos, hogy a későbbi versciklus három fontos verse (*Cielo vivo* [Eleven ég], *Poema doble del lago Eden* [Az Eden-tó kettős poémája], *Vaca* [Tehén]) is ekkor született. Az ihletett hangulat a következő, szintén vidéken töltött hetek alatt is tovább tartott, amikor előbb a Bushnellsville nevű kis faluban Ángel del Riónál, majd a New York állambeli Newburgh városkában Federico de Onís családjánál vendégeskedett Lorca. A két említett hispanistának írt levelek közül is tartalmaz hármat a válogatás: kettőt az előbbinek, míg egyet az utóbbinak küldött a granadai ifjú.

További levelek címzettjei és/vagy feladói között szerepel még Mildred Adams, Herschel és Norma Brickell, Hugh O'Donnell, María Antonieta Rivas Mercado, Margarita de Mayo, Lucilla de Vescovi Whitman, Antonio Espina, Florence Botsford, Irving Brown, José María Chacón y Calvo, valamint Francisco Campos Aravaca neve is. Ez utóbbi még Granadában lett a költő barátja, 1929-ben a kubai Cienfuegosban töltött be konzuli tisztséget, és az ő 1929. szeptember 14-én, vagy 19-én datált leveléből (54. oldal) értesülhetünk először Federico tervezett kubai utazásáról. A terv 1930 márciusában valóra is vált, és az ifjú andalúz Havannába érkezésének a hírért a Hispán-Kubai Kulturális Intézetnek írt sürgöny is (113. oldal) dokumentálja.

A leveleket nagyon részletes jegyzetapparátussal látták el a szerző-szerkesztők, így a sok személynév a Lorca-életrajzban, valamint a '20-as, '30-as évek spanyol, amerikai és hispán-amerikai köz- és irodalmi életében kevésbé jártas olvasók számára is könnyen azonosíthatóvá válik. A jegyzetek gazdagsága mellett külön kiemelendő az a szoros kapcsolat, amely a leveleket az azokban felbukkanó utalásokra reagáló emlékanyaggal – mely a kötet második felét alkotja – fűzi egybe.

A kötet második és hosszabb részében, valamivel több, mint kétszáz oldalon olyan szövegeket és emlékeket válogatott össze a szerzőpáros, melyek mindegyike biografikus módon közelít García Lorca New York-i és havannai hónapjaihoz. Ez utóbbi valamivel kisebb figyelmet kap, melynek oka nemcsak az ott eltöltött időszak rövideisége, hanem az is, hogy a kubai tartózkodás három hónapja sokkal ismertebb téma a Lorca-kutatásokban, így annak a periódusnak a bibliográfiája is kiterjedtebb. Itt ki kell emelnünk a magyar kutatók közül Dobos Erzsébetet, aki hazánkban először vizsgálta mélyrehatóan Lorca kubai periódusát (*Conversaciones en La Habana. El episodio cubano de Federico García Lorca* [Beszélgetések Havanná-

ban. Federico García Lorca kubai korszaka], Budapest, Eötvös Kiadó, 2007), és akinek a neve a szerzők köszönetnyilvánításában is feltűnik.

A rendkívül gazdag emlékanyagot az a New York-i témájú konferencia előadás szövege (133–149. oldal) nyitja meg, melyet Lorca 1931 és 1935 között több városban is előadott nagy sikerrel. Ezt követően az észak-amerikai tartózkodás pontos kronológiáját olvashatjuk (150–158. oldal), majd a levelekből már megismert személyek visszaemlékezései, újságkivágások, Lorcáról szóló 1929–1930-as dátumú sajtóhírek, interjúk, karikatúrák következnek. A korabeli fotók anyaga is impozáns: fényképeket találhatunk azokról a helyekről, ahol a költő megfordult (Harlem, Broadway, Wall Street, Coney Island, a Columbia Egyetem campusa, Vermont... stb.), és személyekről, akivel kapcsolatban volt. Színes könyvborítók, facsimile levelek, kéziratok és rajzok gazdag anyaga tovább színesíti a rendkívül igényes válogatást. A képanyagok közé olyan érdekességek is bekerültek, mint például Lorca vonat és hajójegye, vagy akár a John Jay Hall kollégium szobája után fizetett díj számlamásolata, hogy csak néhányat említsünk. Hiányérzetünk csak García Lorca rajzai miatt lehet, hisz ezek közül csak kettő került be az albumba (128. és 278. oldal), pedig köztudott, hogy az amerikai hónapok ebből a szempontból is igen termékenyek voltak a művész számára.

A hatalmas anyagból a legértékesebbek minden bizonnyal a költővel kapcsolatban állók memoárjai alkotta szövegek, melyekből mozaikszerűen épül fel egy több nézőpontú Lorca-kép, hiszen minden egyes barát, ismerős a saját szemszögéből eleveníti fel az andalúz művészhez fűződő emlékeit. Ezekből az írásokból több érdekességről is információt kaphatunk, melyek akkoriban – de talán még mai szemmel is – igazi bulvárhírnek számíthattak. Így például kirajzolódik az a diszkrét családi „konspiráció”, mely végül is az egész utat megszervezte. Ennek hátterében minden bizonnyal az állhatott, hogy Federico szülei úgy látták, hogy fiuknak csak előnyös lehet, ha földrajzilag is eltávolodhat Emilio Aladrén szobrásától, és ezzel remélték, hogy Lorca homoszexualitásáról terjedő, de nem alaptalan pletykákat is egy időre megfékezhetik. A hírmorzsák között szemezgetve, megható esemény volt például Federico de Onís fiának a keresztelője, melyen García Lorca és a híres táncos-énekes La Argentinita (Encarnación López Júlvez) voltak a keresztszülők, s a kisfiúnak a költő iránti tiszteletből a Juan Federico nevet adták a gyermek szülei. Szintén érdekességeket tárnak elénk a spanyol avantgárd nagykövetekeként számon tartott Gabriel García Maroto (festő, író, grafikus) emlékei. Ezekből megtudhatjuk például, hogy a granadai barát saját nyomdájában és költségén adta ki Lorca első verseskötetét 1921-ben, és hogy a véletlen szinte mindig egymáshoz sodorta őket: így találkoztak Madridban, Granadában, New Yorkban és Havannában is.

Igazi kuriózum Sofia Megwinoff visszaemlékezése is, melyben a hölgy felidézi az 1929-es esztendő, amikor a Columbia Egyetemen éppen a spanyol és latin-amerikai avantgárd költészetből írta 25 évesen a szakdolgozatát, és lehetősége volt személyesen is megismerni az andalúz költőt. A spanyol és hispán-amerikai ismerősök között Julio Camboa (humorista), León Felipe (költő), Concha Espina (író), Ángel del Río (hispanista, a Columbia Egyetem oktatója), Dámaso Alonso (költő), María Antonieta Rivas Mercado (író), Emilio Amero (filmrendező), Andrés Segovia (gitárművész), Antonia Mercé (táncos és énekesnő), Ignacio Sánchez Mejías (torreador és költő), Encarnación López Júlvez (énekes és táncosnő) elevenítik fel emlékeiket Lorcáról és az 1929–30-as tengerentúli esztendőkről. Az amerikai barátok közül ki kell emelnünk Campbell Hackforth-Jonest, John Crow-t (kollégiumi szobatárs), a már említett Philip Cummingst, valamint a tengerentúli irodalmárok közül Nella Larsent (író) és Hart

Crane-t (költő), akik nagy hatást gyakoroltak irodalmilag is az andalúz fiatalra. García Lorca amerikai támogatói közül még Herschel Brickell (irodalomkritikus és kiadó) és felesége Norma, valamint Mildred Adams (hispanofil újságíró, műfordító) emlékei is bekerültek a szövegek közé.

A kubai epizód néhány dokumentuma zárja le könyv második részét. Ezek mennyisége – a kubai levelekhez hasonlóan – kevesebb, viszont Maurer és Anderson itt is összeállított az USA-beli programismertetőhöz hasonló részletes periodizációt (308–318. oldal), mely segít nyomon követni Lorca karibi útjának állomásait és történéseit. Az ottani ismerősök közül José María Chacón y Calvo (diplomata, író, folklórkutató) és Adolfo Salazar (zeneszerző, zene-történész és kritikus) gondolatait válogatták be a szerzők a kötetbe. A könyv végén a levelek és a szövegek forrását, bibliográfiát, valamint névmutatót találhatunk.

A levelek mellett összeállított érdekes és gazdag emlékalbumnak köszönhetően Lorcáról nagyon plasztikus, többdimenziós képet kapunk a monográfia elolvasásával. A perspektívának legalább négy szintjét tudjuk megkülönböztetni, hiszen a szüleinek írt levelek öncenzúrázott pozitív tónusa mellett, ahogy említettünk a barátoknak írt néhány üzenetből egy egészen búskomor, szorongó Lorca rajzolódik ki a szemünk előtt. A kötet második részében olvasható ismerősök visszaemlékezései egy harmadik, külső nézőpontot jelentenek, míg a New York-i kötet versei költői tükörképként tükrözik vissza azt az álarc nélküli, de metaforák és szürrealista szimbólumok mögé bújó Federicót, akit már a néhány közeli barátunk, például Carlos Morla Lynchnek, vagy Rafael Martínez Nadalnak írt levélben is megsejthettünk.

Egy-egy Lorcával foglalkozó irodalom megjelenésekor felmerülhet a kérdés, hogy vajon mi újat lehet még mondani a halhatatlan granadairól. Nem tagadom, hogy Christopher Maurer és Andrew A. Anderson monográfiájának kézbevételekor is hasonló gondolat ébredt bennem, hiszen a költő New York-i és kubai korszakának vizsgálata nem új keletű téma a Lorca-kutatások palettáján. Előítéletem azonban már a prológuiban kezdett elhalványodni, a könyv elolvasása után pedig teljesen meggyőződtem a szerzőpáros: ez az összeállítás valóban tud újat mondani Garcíá Lorcáról a nagyközönség számára is élvezhető, dokumentumokban gazdag, színes, és nem mellékesen nyomdailag is rendkívül igényes formában.